

Lovlig slåsskamp - Hva utgjør et straffbefriende samtykke etter straffeloven § 276 første ledd?

Sett i lys av provokasjon og nødverge som alternative grunnlag for frifinnelse

Kandidatnummer: 239

Antall ord: 12 638

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2022

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Tema, aktualitet og problemstilling	3
1.2 Begrepsavklaring.....	4
1.2.1 Straffrihetsgrunner	4
1.2.2 Voldsbegrepet.....	5
1.3 Kort om rettskildebildet og metodiske utfordringer.....	9
1.4 Videre fremstilling	10
2 Samtykke som straffrihetsgrunn.....	12
2.1 Generelt om straffrihetsgrunnene	12
2.2 Generelt om samtykke i strafferetten	12
2.2.1 Samtykke som straffrihetsgrunn.....	13
2.2.2 Hensyn bak reglene om samtykke etter straffeloven § 276 og regelens begrunnelse.....	14
3 Krav til et virksomt samtykke etter strl. § 276 første ledd.....	16
3.1 Utgangspunkt	16
3.2 Den samtykkedes forhold.....	16
3.3 Hva kan man samtykke til.....	18
3.4 Hvordan skal samtykket komme til uttrykk	19
3.4.1 Diskusjonen knyttet til samtykkets uttrykk	20
3.4.2 Et virksomt samtykke basert på konkludent adferd – med eksempler fra rettspraksis.....	22
3.5 Tidspunkt for samtykke.....	24
3.6 Samtykkets innhold	25
3.6.1 Hva innebærer et samtykke til «slåsskamp»?	25
3.7 Oppsummering	27
4 Provokasjon og nødverge som alternative grunnlag for frifinnelse	28
4.1 Innledning.....	28
4.2 Rettslig grunnlag	28
4.2.1 Legislativ begrunnelse og virkeområde	29
4.3 Forutgående provokasjon	30

4.3.1	Hva utgjør en forutgående provokasjon?	30
4.3.2	Krav om forholdsmessighet	32
4.4	Nødverge	33
4.4.1	Nødvergesituasjonen	33
4.4.2	Krav om nødvendighet og proporsjonalitet.....	34
4.5	Oppsummering	36
5	Konsekvenser av lovlige slåsskamper	37
6	Kilde- og litteraturliste	40
6.1	Lov og internasjonale konvensjoner	40
6.2	Forarbeid	40
6.3	Rettspraksis	41
6.3.1	Høyesterett	41
6.3.2	Lagmannsrett.....	42
6.3.3	Tingrett	42
6.3.4	Avgjørelser fra EMD.....	42
6.4	Litteratur	42
6.5	Annet	44
6.5.1	Avisartikler	44
6.5.2	Statistikk.....	45

1 Innledning

1.1 Tema, aktualitet og problemstilling

Denne masteroppgaven omhandler fornærmedes rett til å samtykke til vold. Etter lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.) § 276 første ledd heter det at «[s]traff etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket». Det er denne bestemmelsen som legger grunnlaget for oppgaven.

Temaet er aktuelt i en samfunnsmessig kontekst, hensett at volden mellom ungdom øker i byene våre. I 2020 la politiet frem en rapport som viste at antallet voldsanmeldelser av ungdom har økt med 40% siden 2016.¹ Mange av anmeldelsene gjelder masseslagsmål, hvor rivaliserende ungdomsgjenger møtes for å slåss.²

Konflikten mellom ungdomsgjengene skjer i et lovløst landskap som politiet blir holdt utenfor, selv om behovet for straffeforfølgning er avgjørende for å hemme den negative utviklingen.³ Det at slåsskampene blir beskrevet som «avtalte» åpner for å vurdere om det foreligger straffbefriende samtykke til vold. I så fall taler vi om lovlige slåsskamper. Dette illustrerer behovet for å få fastlagt innholdet i straffeloven § 276 første ledd.

Siktemålet med masteroppgaven er å avklare grensen mellom en straffbar slåsskamp og en slåsskamp hvor deltakerne må frifinnes på grunn av straffeloven § 276 første ledd. På bakgrunn av dette kan jeg oppstille følgende hovedproblemstilling:

Hva utgjør et straffbefriende samtykke etter straffeloven § 276 første ledd?

Problemstillingen skal jeg besvare gjennom å tolke og analysere de enkelte vilkårene i bestemmelsen i tråd med juridisk metode. Hensikten med problemstillingen er i hovedsak å avklare hvordan et samtykke kan gjøre en slåsskamp lovlig. Jeg avgrenser mot de straffeprosessuelle sidene av spørsmålet, da jeg mener det ikke er relevant for problemstillingen.

¹ Ording (2020).

² Vik og Ording (2021).

³ Ording og Vik (2021).

Ofte vil det være enkelt å fastslå at det foreligger et straffbefriende samtykke. Det vil for eksempel være tilfellet der en av partene svarer «ja» på spørsmål fra den andre om de skal slåss. Slike former for samtykke byr på få tolkningsspørsmål. Derfor vil jeg fokusere på situasjoner hvor samtykket ikke kommer like klart til uttrykk.

I relasjon til temaet er det interessant å se på grensedragningene mellom samtykke (§ 276), provokasjon (§ 271 annet ledd bokstav b) og nødverge (§ 18). Ofte ser man at flere av bestemmelsene vurderes av domstolen som alternative grunnlag til frifinnelse der en er tiltalt for vold.⁴ Dette skjer imidlertid bare der det er tale om et samtykke basert på konkludent adferd. Ved å se på samtykkebestemmelsen i lys av provokasjon og nødverge i disse situasjonene håper jeg å tydeliggjøre hva som kreves av samtykkets uttrykk.

1.2 Begrepsavklaring

1.2.1 Straffrihetsgrunner

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke begrepet «straffrihetsgrunn» som en beskrivelse av straffeloven § 276 første ledd. Begrepet «straffrihetsgrunn» er anerkjent i norsk rett, men blir i teorien forstått ulikt. I forarbeidene til straffeloven ble begrepet «straffrihetsgrunner» definert som at det «overhodet ikke oppstår straffansvar».⁵ Denne forståelsen er kritisert av Gröning, Husabø og Jacobsen ettersom den ikke får frem «forskjellen på at en handling ikke leder til straffansvar, og at den ikke rammes av straff».⁶

Nyansen kommer tydeligere frem i Andenæs sin forståelse av begrepet, hvor han definerer en straffrihetsgrunn som en handling som rammes av straffelovens beskrivelse, men som likevel ikke rammes av straff. Videre deler han straffrihetsgrunnene inn i to kategorier. Den ene typen «gjør handlingen rettmessig». Det vil for eksempel være nødrett (§ 17) og nødverge (§ 18). Den andre gruppen «fritar handlingen for straff uten å gjøre den lovlig». I straffeloven er det først og fremst utilregnelighet (§ 20) og rettsuvitenskap (§ 26) som tilhører denne kategorien.⁷

⁴ Se LG-2020-89803 og LE-2015-97995.

⁵ NOU 1992: 23 s. 86.

⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 409.

⁷ Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 150 flg. Også lagt til grunn i Fredriksen (2016) s. 141-142. Liknende kategorisering finnes i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 66-67, samt for eksempel Slettan og Øye (1997) s. 132, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 190 og s. 409 flg., hvor man bruker «unnskyldningsgrunner» og «rettmessighetsgrunner»/«rettferdighetsgrunner».

Det er Andenæs' forståelse av straffrihetsgrunner jeg har valgt å legge til grunn i oppgaven. Jeg kommer dermed til å skille mellom straffrihetsgrunner som gjør handlingen rettmessig, og straffrihetsgrunner som fritar en rettsstridig handling for straff.

I tillegg til straffrihetsgrunnene, åpner straffeloven for at andre forhold kan frita gjerningspersonen fra straff. Straffelovkommisjonen omtaler disse typetilfellene som «straffritaks-, straffbortfalls- og straffopphørsgrunnene». Et kjennetegn ved straffritaks-, straffbortfalls- og straffopphørsgrunnene er at et eventuelt pådratt straffansvar faller bort. Til forskjell fra straffrihetsgrunnene vil handlingene aldri kunne regnes som rettmessige, selv om tiltalte frifinnes.⁸

Der en eventuell frifinnelse avhenger av rettens skjønn, taler man om straffritaksgrunner. Et praktisk viktig eksempel på en straffritaksgrunn er provokasjon etter straffeloven § 271 annet ledd bokstav b. Selv om en person har utsatt noen for en kroppskrenkelse, kan retten likevel velge å frita den tiltalte for straff dersom kroppskrenkelsen «gjengjelder» en «forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring».⁹ Til forskjell fra straffrihetsgrunnene foreligger det etter § 271 første ledd et straffansvar, men etter rettens skjønn kan straffen likevel falle bort.¹⁰ I relasjon til oppgavens tematikk, vil det si at en slåsskamp aldri vil kunne omtales som «lovlig» under henvisning til straffeloven § 271 annet ledd bokstav b.

Et eksempel på en straffbortfallsgrunn er der noen frivillig velger å avstå fra å fullbyrde et lovbrudd, regulert i straffeloven § 16 annet ledd, mens foreldelse etter straffeloven § 85 er det kanskje viktigste eksemplet på en straffopphørsgrunn. Felles for reglene er at straffen bortfaller automatisk, som en konsekvens av en bestemt begivenhet.¹¹

1.2.2 Voldsbegrepet

I strafferettslig sammenheng retter voldsbegrepet seg mot gjerningspersonens opptreden mot offeret. Det forutsetter en form for voldsomhet i relasjonen mellom gjerningsperson og offer.¹² Voldsforbrytelsene er samlet under straffeloven kapittel 25 om voldslovbrudd, hvor man også

⁸ NOU 1992: 23 s. 86.

⁹ Straffeloven § 271 annet ledd bokstav b.

¹⁰ NOU 1992: 23 s. 86.

¹¹ NOU 1992: 23 s. 86-87.

¹² Jacobsen, Husabø, Grønning og Strandbakken (2020) s. 31.

finner § 276. Felles for voldsforbrytelsene er at de innebærer en form for fysisk krenkelse mot en persons kropp eller helse.¹³

Det følger av straffeloven § 276 første ledd at et samtykke utelukker straffeansvar både for forsettlig kroppskrenkelse (§§ 271 og 272) og for forsettlig kroppsskade (§§ 273 og 274 første ledd), gitt at skaden ikke er betydelig. Disse straffebudene utgjør de mest sentrale voldsforbrytelsene i straffeloven. I det videre vil jeg kort presentere straffebudene §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd for å avklare den nærmere forståelsen av § 276 første ledd sitt virkeområde.

Det følger av straffeloven § 271 første ledd at

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som øver vold mot en annen person eller på annen måte krenker ham fysisk.

Ordlyden «øver vold» tilsier at det må ha skjedd en kraftanstrengelse mot en annen persons legeme. For å kunne omtales som vold må det ha vært en fysisk følbart virkning på personen, noe som forutsetter en viss grad av kraft. Lovens forarbeider omtaler slag, spark og dytting som typiske eksempler på vold.¹⁴

Med «på annen måte krenker ham fysisk» siktes det til andre handlinger som minner om vold, men uten at det er den samme fysiske maktbruken som en assosierer med vold. Ordlyden «krenker» tilsier at handlingen må ha en viss negativ og uønsket innvirkning på offeret. Et eksempel i denne sammenheng er spyting på en persons hud, bruk av skarpt lys eller høy lyd. Straffeloven § 271 krever ikke at den fysiske krenkelsen har medført noen skade på den fornærmedes kropp.¹⁵

Av straffeloven § 273 fremgår det at

Med fengsel inntil 6 år straffes den som skader en annens kropp eller helse, gjør en annen fysisk maktesløs eller fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen.

Ordlyden «skader en annens kropp» sikter til enhver negativ innvirkning på kroppens fysiologiske tilstand. Etter forarbeidene beror det på en konkret vurdering hva som anses som en skade, hvor særlig skadens art og omfang er sentrale momenter.¹⁶ Det må imidlertid

¹³ I straffeloven 1902 gikk forbrytelser mot liv og legeme under betegnelsen «legemskrenkelse».

¹⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 427.

¹⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 173.

¹⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 429.

avgrenses mot mindre skader som omfattes av § 271. Formuleringen «skader» markerer at vi har med et skadestraftebud å gjøre. Det innebærer at det stilles krav til at det har inntrådt en følge på den fornærmedes kropp med direkte årsakssammenheng til den fysiske krenkelsen. Typisk vil det være tale om brudd, sår, kutt eller utslåtte tenner.¹⁷

Bestemmelsen rammer også tilfeller der den fornærmede blir gjort «fysisk maktesløs». Ordlyden viser til situasjoner hvor man mister kontroll over egen kropp. Det fremgår av forarbeidene at vilkåret primært knytter seg til «de tilfellene hvor maktesløsheten er et resultat av en viss anatomisk eller fysiologisk innvirkning på kroppen».¹⁸ Alternativet «fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand» har nær sammenheng med det å etterlate noen «fysisk maktesløs». Som et eksempel på hva som kan regnes som «bevisstløshet eller liknende tilstand» nevnes Rt. 1952 s. 1019, hvor en sønn ble domfelt for å ha gitt sin mor 16 sovetabletter i en kopp te slik at hun ble bevisstløs. Dommen gjaldt tolkningen av Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902) § 229, men bestemmelsen ble videreført uten realitetsendringer i straffeloven § 2005 § 273, og dommen er fortsatt relevant for forståelsen av § 273.¹⁹

Straffeloven § 272 første ledd lyder

Grov kroppskrenkelse straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om kroppskrenkelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge sterk smerte, skade eller død, og for øvrig om den

- a) har skjedd uten foranledning og har karakter av overfall,
- b) er begått mot en forsvarsløs person,
- c) har karakter av mishandling,
- d) er begått av flere i fellesskap,
- e) er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne, eller
- f) er forøvd ved bruk av kniv eller annet særlig farlig redskap.

Etter straffeloven § 274 første ledd skal en

Grov kroppsskade straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om kroppsskaden er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge uheldelig lyte eller skade, sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet eller sterk smerte, betydelig skade eller død, og for øvrig om den

¹⁷ Jacobsen, Husabø, Gröning og Strandbakken (2020) s. 47.

¹⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 429.

¹⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 429.

- a) har skjedd uten foranledning og har karakter av overfall,
- b) er begått mot en forsvarsløs person,
- c) har karakter av mishandling,
- d) er begått av flere i fellesskap,
- e) er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk eller nedsatte funksjonsevne, eller
- f) er forøvd ved bruk av kniv eller annet særlig farlig redskap.

Straffeloven §§ 272 og 274 første ledd er utformet i tråd med andre grovhetsalternativer i straffeloven. Hvorvidt kroppskrenkelsen eller kroppsskaden kan anses som grov beror på en konkret vurdering.²⁰ Ordlyden angir hvilke momenter det særlig skal legges vekt på, men uttrykket «særlig legges vekt på» viser at listen er ikke uttømmende.²¹ Ettersom det ikke er nødvendig for den videre fremstillingen, kommer jeg ikke til å foreta en nærmere tolkning av hvert moment.²²

De nevnte straffebudene utgjør de mest sentrale voldsforbrytelsene i straffeloven og gjerningsbeskrivelsene utgjør kjernen av voldsbegrepet, slik det forstås i strafferettslig sammenheng. Når jeg i det videre bruker begrep som «voldsforbrytelser», «voldshandling», «vold» og «fysisk krenkelse», er det en henvisning til handlinger som kan subsumeres under straffeloven §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd.

Det kan imidlertid stilles spørsmål om hvorvidt voldsbegrepet er riktig å bruke der en handling senere blir gjort straffri etter § 276 første ledd. Min mening er at det er selvmotsigende. Mens vold kjennetegnes ved graden av fysisk krenkelse av en annen persons autonomi, er retten til å kunne samtykke en sentral del av personens autonomi. Man kan ikke tale om en krenkelse dersom personen har akseptert handlingen. Videre vil et samtykke, utfra Andenæs' forståelse av straffrihetsgrunner²³, gjøre handlingen rettmessig, mens voldsbegrepet i utgangspunktet knytter seg til handlinger som er ulovlige. Et eksempel på dette kan være der to personer samtykker til en slåsskamp. Slagene og sparkene som utføres som et ledd i denne slåsskampen vil regnes som rettmessige, og det er unaturlig å snakke om slåsskampen som «vold mellom to samtykkende parter». Det kan sammenliknes med å kalle et vennskapelig bortlån mellom to bekjente for et «tyveri».

²⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 428-429.

²¹ Jf. «særlig legges vekt på».

²² For en mer inngående fremstilling av bestemmelsene vises det til *Forbrytelser i utvalg*.

²³ Se punkt 1.2.1.

For enkelthetens skyld velger jeg likevel å bruke voldsbegrepene i den videre fremstillingen som betegnelse på de handlinger som kan utløse straffansvar etter straffeloven §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd.

1.3 Kort om rettskildebildet og metodiske utfordringer

Masteroppgaven er sammensatt av to deler, hvor første del er en analyse av straffeloven § 276 første ledd. Der jeg redegjør for forståelsen av straffeloven § 276 første ledd er analysen deskriptiv, med enkelte innslag av normative betraktninger. I denne delen vil jeg ta utgangspunkt i lovtekst, forarbeider, rettspraksis og juridisk teori i tråd med juridisk metode. Straffeloven § 276 viderefører straffeloven 1902 § 235, med unntak av straffeloven 190 § 235 annet ledd om medlidenhetsdrap.²⁴ Forarbeider, rettspraksis og litteratur knyttet til den tidligere bestemmelsen er dermed fortsatt relevant.

Det er lite høyesterettspraksis knyttet til tolkningen av straffeloven § 276, som har gjort det krevende å tolke bestemmelsen. Dette innebærer at en redegjørelse av rettstilstanden også har måttet bygge på rettskilder av lavere rang. Jeg har måttet supplere med en del praksis fra lagmannsretten. Videre er straffeloven § 276 overfladisk behandlet i straffelovens forarbeider og juridisk litteratur.

En vesentlig del av oppgavens siste del består av en deskriptiv fremstilling av straffeloven §§ 18 første ledd, 271 annet ledd bokstav b og 276 første ledd. Her vil jeg ta i bruk lovtekst, forarbeider, rettspraksis og juridisk teori. Avslutningsvis vil jeg komme med noen betraktninger de lege lata, knyttet til det jeg har funnet ut og utviklingen i ungdomskriminalitet.

Fornærmedes rett til å samtykke har også en side til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).²⁵ EMK artikkel 8 oppstiller et generelt vern om privat- og familieliv, hjem og korrespondanse som blant annet omfatter den personlige integritet, herunder retten til selvbestemmelse.²⁶ At selvbestemmelsesretten yter et menneskerettslig vern fremgår blant annet av *Pretty mot Storbritannia*.²⁷ Saken gjaldt spørsmål

²⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 432.

²⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950.

²⁶ Aall (2018) s. 215.

²⁷ *Pretty mot Storbritannia* [J] 2002, no. 2346/02.

om en uhelbredelig dødssyk kvinne kunne nektes aktiv dødshjelp. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) la til grunn at selvbestemmelsesretten, herunder retten til å bestemme over eget liv og død, var vernet av artikkel 8.²⁸ Ved å rettslig hindre kvinnen i å motta hjelp til selvmord, gjorde dermed Storbritannia et inngrep i kvinnens privatliv. Likevel ble inngrepet ansett konvensjonsmessig da samfunnets ansvar for å beskytte menneskelivet ble regnet som et mer tungtveiende hensyn.²⁹

Spørsmål om selvbestemmelse blir ofte knyttet til medisinsk behandling og assistert selvmord. Det synes å være få dommer fra EMD som omhandler samtykke til vold. I *Laskey, Jaggard og Brown mot Storbritannia* var det tale om frivillige voldelige seksuelle (sdomasochistiske) handlinger mellom voksne deltakere, utført i den private sfære.³⁰ Storbritannia ble frikjent fordi straffeforfølgelsen var mulig å forsvare ut fra hensynet til den offentlige moral og helse.³¹

Jeg har ikke funnet noen eksempler på saker knyttet til EMK art. 8 som er direkte relevant for oppgaven. Likevel må selvbestemmelsesretten, som vernes av EMK art. 8, tale for at to eller flere individer kan gi samtykke til å utføre, og bli påført handlinger, som ellers vil utgjøre straffbare voldshandlinger.

1.4 Videre fremstilling

Kapittel 2 danner et bakteppe for den videre fremstillingen. Jeg vil først knytte noen betraktninger til straffrihetsgrunner generelt og deretter til samtykke i strafferetten. Herunder vil jeg kort se på regelens begrunnelse.

I kapittel 3 vil jeg gi en generell fremstilling av straffeloven § 276 første ledd. Her vil først lovens ordlyd presenteres, før jeg skjematisk går gjennom hvilke krav som stilles til et straffbefriende samtykke. I denne delen forutsettes det at den tiltalte har handlet i strid med gjerningsbeskrivelsen i straffeloven §§ 271, 272, 273 eller 274, og at han oppfyller skyldkravet, ettersom det er forutsetninger for å snakke om et straffbefriende samtykke.³²

²⁸ *Pretty mot Storbritannia* [J] 2002, no. 2346/02 avsnitt 61.

²⁹ *Pretty mot Storbritannia* [J] 2002, no. 2346/02 avsnitt 76-77.

³⁰ *Laskey, Jaggard og Brown mot Storbritannia* [J] 1997, no. 21627/93; 21628/93; 21974/93.

³¹ Hellerslia (2006) s. 120-121.

³² Skyldkravet fremgår av straffeloven § 21.

I oppgavens kapittel 4 vil jeg undersøke grensene mellom samtykke (§ 276), provokasjon (§ 271 annet ledd bokstav b) og nødverge (§ 18). Da det er grensedragningene mellom bestemmelsene jeg skal se på, vil jeg fokusere på likhetspunktene. Avslutningsvis, i kapittel 5, vil jeg knytte noen kritiske bemerkninger til funnene jeg har gjort, sett opp mot den økende voldskulturen.

2 Samtykke som straffrihetsgrunn

2.1 Generelt om straffrihetsgrunnene

En straffrihetsgrunn kan gjøre en handling som omfattes av et straffebud rettmessig eller straffri.³³ Selv om et straffebud er overtrådt, vil det ikke oppstå straffansvar, og gjerningspersonen har krav på frifinnelse.³⁴

Behovet for straffrihetsgrunner oppstår der et straffebud omfatter handlinger som det ikke har vært lovens intensjon å ramme. Handlingen kan dekkes av et straffebuds ordlyd, men alle relevante hensyn tatt i betraktning tilsier at handlingen ikke skal være straffbar.³⁵ Som et eksempel vil straffen treffe feil dersom en brannbetjent blir straffet for skadeverk³⁶ etter å ha knust et vindu for å slokke en mulig dødsbrann.

Straffrihetsgrunnene kjennetegnes ved at de i noen situasjoner godtar et inngrep i et retts gode vernet av straffeloven fordi hensynet til et annet retts gode er mer tungtveiende.³⁷ Normalt er det vernet mot fare eller vernet mot andre rettsbrudd, som begrunner straffrihetsgrunnene.³⁸

Loven inneholder flere regler som gjør unntak fra straffebestemmelsene og vi deler de i hovedsak inn i generelle og spesielle straffrihetsgrunner. Generelle straffrihetsgrunner, som nødverge og nødrett, kan anvendes i relasjon til alle straffebud i straffelovens annen del.³⁹ De spesielle straffrihetsgrunnene, som straffeloven § 276, knytter seg til spesifikke straffebud. Jeg vil redegjøre nærmere for samtykke som straffrihetsgrunn nedenfor.

2.2 Generelt om samtykke i strafferetten

Et samtykke kan i strafferetten føre til at en i utgangspunktet straffbar handling, ikke fører til straff. Normalt vil det være slik at den som er utsatt for den straffbare handlingen på forhånd tillater at handlingen utføres, med den konsekvens at gjerningspersonen ikke kan straffes for

³³ Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 150.

³⁴ NOU 1992: 23 s. 86.

³⁵ Fredriksen (2016) s. 138.

³⁶ Straffeloven § 351.

³⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 408.

³⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 415.

³⁹ Se straffeloven §§ 17 og 18.

brudd på straffeloven. I slåsskampsituasjoner kan det foreligge et gjensidig samtykke slik at de som deltar i slåsskampen kan påføre hverandre vold, uten å bli straffet for det.

I norsk rett eksisterer det ingen generell samtykkebestemmelse slik som vi har for nødverge, nødrett og selvtekt.⁴⁰ Likevel finner man elementer av samtykke i flere av straffelovens gjerningsbeskrivelser, som kan medføre rettslige konsekvenser. For eksempel kan noen straffes med bot eller fengsel i inntil et år om de foretar en «seksuell handling» med noen som ikke har «samtykket» til det, jf. straffeloven § 297.

Et annet eksempel finnes i straffeloven § 321 om tyveri, hvor en forutsetning for at det i det hele tatt skal være tale om et tyveri, er at eier eller besitter ikke har gitt samtykke til at tingen blir tatt. Dette illustreres i Rt. 2002 s. 1457 (319-2002). Saken gjaldt et forsikringsoppgjør, og det sentrale spørsmålet i saken var om det forsikrede objektet, en borerigg, hadde vært gjenstand for et tyveri. Boreriggen hadde først vært kjøpt og betalt av et firma som aldri hentet den. Den opprinnelige selgeren valgte derfor å selge den videre til et nytt firma uten å snakke med firmaet som på det tidspunktet eide boreriggen. Eiendomsretten og besittelsen var med andre ord på forskjellige hender, og det ble raskt lagt til grunn at eiendomsretten var krenket. Spørsmålet var dermed om tyveriet skjedde uten besitterens samtykke. I den forbindelse uttalte Høyesterett at «[e]n forutsetning for at fjerningen av en gjenstand som tilhører en annen kan karakteriseres som tyveri, er at den skjer uten besitterens samtykke». Høyesterett la til grunn at besitteren samtykket til at boreriggen ble hentet av den nye kjøperen, slik at det ikke kunne være tale om tyveri.⁴¹

Et tredje eksempel på samtykkets rolle i strafferetten er fornærmedes adgang til å samtykke til vold. Straffeloven § 276 regulerer uttrykkelig relevansen av samtykke, og sier at «[s]traff etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket».⁴² Bestemmelsen åpner for at A og B kan avtale en slåsskamp. De eventuelle kroppskrenkelsene eller kroppsskadene som skjer som en konsekvens av slåsskampen, vil på grunn av samtykket ikke kunne strafforfølges.

2.2.1 Samtykke som straffrihetsgrunn

⁴⁰ Straffeloven §§ 17, 18 og 19.

⁴¹ Rt. 2002 s. 1457 (319-2002) s. 1461. Dommen gjaldt straffeloven 1902 § 257, men er fortsatt relevant, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 450.

⁴² Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 235 første ledd, jf. NOU 2002: 4 s. 349.

Tradisjonelt har samtykke først og fremst vært regnet som en straffrihetsgrunn.⁴³ Man tenker seg at en straffbar handling har en grad av krenkelse ved seg, og av den grunn har en rettsstridig karakter. Der en fornærmet samtykker til å delta i en slåsskamp etter straffeloven § 276 første ledd, vil samtykket kunne «oppeve» rettsstriden, og gjøre handlingen rettmessig.⁴⁴

For en rekke andre handlinger er det mer tvilsomt om handlingen kan regnes som rettsstridig i utgangspunktet. Da er det unaturlig å si at samtykket gjør handlingen rettmessig. De fysiske krenkelsene regnes allerede som samfunnsnyttige og er sosialt aksepterte. Derfor godtas de av rettsordenen som lovlige og berettigede handlinger. Det vil for eksempel være tilfellet i forbindelse med medisinske inngrep, men også ved visse sportsaktiviteter med innslag av fysiske integritetskrenkelser, som ishockey og boksing. I slike tilfeller vil krenkelsene være en naturlig del av den medisinske behandlingen eller sportsutøvelsen. Og man snakker gjerne om at utøverne ved å delta, implisitt samtykker til vold ettersom slike handlinger utgjør en naturlig del av sportsutøvelsen.⁴⁵

2.2.2 Hensyn bak reglene om samtykke etter straffeloven § 276 og regelens begrunnelse

Retten til å gi avkall på det vernet straffeloven gir gjennom samtykke kan begrunnes i «den enkeltes behov for selvbestemmelsesrett i vid forstand».⁴⁶ Tanken er at man selv skal kunne avgjøre om en bestemt handling er ønsket, og om den risikoen som er knyttet til adferden, er verdt det. Et liberalistisk syn på selvbestemmelsesretten utgjør motstykket til et paternalistisk, som handler om at andre bestemmer hva som er det beste for individet.⁴⁷

Straffeloven er i sin natur en innskrenking i den enkeltes handlefrihet ved at den bestemmer hvilke handlinger som er lovlige og hvilke som kan sanksjoneres med straff.⁴⁸ Begrunnelsen er at man anser noen verdier som mer verneverdige enn individets rett til å ubegrenset kunne gjøre hva det vil.⁴⁹ Lovgiver har imidlertid, gjennom blant annet straffeloven § 276 første ledd, «tatt det standpunktet at man, iallfall normalt, ikke vil påtvinge fornærmede et strafferettslig vern

⁴³ Se for eksempel Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 197, Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) kapittel 17, og Andorsen (1992) s. 308-314.

⁴⁴ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 206-207.

⁴⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 206-207.

⁴⁶ Andorsen (1992) s. 315.

⁴⁷ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 210.

⁴⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 28.

⁴⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 44-48.

han eller hun ikke ønsker, og vedkommende er gjennom samtykke stilt fritt til å gi avkall på det».⁵⁰

Bestemmelsen i straffeloven § 276 er dermed resultatet av en konkret interesseavveining mellom selvråderetten over egen kropp og den strafferettslige beskyttelse mot voldshandlinger, basert på handlingens og skadefølgenes grovhet. Lovgiver har gått langt i å gi individet selvbestemmelsesrett over egen kropp, men har valgt å sette en absolutt grense for personens råderett hva gjelder betydelig skade på legeme eller drap.⁵¹ Avgjørelsen kan på mange måter virke som en moralsk fordømmelse av visse handlinger og valg, men det synes å heller basere seg på prinsippet om livets ukrenkelighet som et tungtveiende samfunnshensyn som også vernes av menneskerettighetene.⁵² Hagerup uttrykker det som at «loven ... betrakter livet og det menneskelige legemes integritet som retsgoder, der ikke udelukkende interesserer den enkelte, men ogsaa samfundet».⁵³

⁵⁰ Andorsen (1992) s. 315.

⁵¹ Straffeloven § 276 annet ledd.

⁵² Anfinsen (2002) s. 291, og Andorsen (1992) s. 316.

⁵³ Hagerup (1911) s. 258.

3 Krav til et virksomt samtykke etter strl.

§ 276 første ledd

3.1 Utgangspunkt

Etter straffeloven § 276 første ledd heter det at «[s]traff etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket». Det foreligger ingen legaldefinisjon av begrepet «samtykke». Imidlertid vil en naturlig språklig forståelse av det å «samtykke», være at man gir en annen person en aksept eller en tillatelse til å gjøre noe. En liknende tolkning finnes i bokmålsordboken, som definerer «å samtykke» som å «si ja» eller «si seg enig».⁵⁴

Ikke enhver form for samtykke medfører straffrihet etter straffeloven § 276.⁵⁵ I juridisk litteratur bruker man begrepet «virksomt samtykke», som en beskrivelse av et samtykke som kan gi rettslige konsekvenser.⁵⁶ Hvilke krav som stilles til et virksomt samtykke kan variere etter rettsområde og lovbestemmelse. Straffeloven regulerer ikke direkte hvilke vilkår som stilles for at et samtykke skal være virksomt. Spørsmålet i det videre er hva som utgjør et virksomt samtykke etter straffeloven § 276 første ledd.

3.2 Den samtykkedes forhold

Det er «den handlingen er rettet mot» som kan samtykke til voldshandlingen.⁵⁷ Ordlyden «den handlingen er rettet mot» er en henvisning til den som personlig utsettes for den fysiske krenkelsen. Tolkningen støttes av lovens forarbeider, som sier at det er den «fornærmede» som må samtykke.⁵⁸

⁵⁴ Språkrådet og Universitetet i Bergen.

⁵⁵ Se for eksempel Rt. 1990 s. 1319 (427-90) hvor adferden ikke oppfylte kravene til et straffbefriende samtykke.

⁵⁶ Uttrykket «virksomt» brukes i stedet for «gyldig» i Andorsen (1992) s. 444, og får støtte i Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 214.

⁵⁷ Straffeloven § 276 første ledd.

⁵⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 427.

Ordlyden i straffeloven § 276 første ledd gir ikke grunnlag for å oppstille noen spesifiserte habilitetskrav til den som samtykker. Det er verken krav om at den som samtykker er over myndighetsalder eller at vedkommende er edru.⁵⁹

I stedet eksisterer det et relativt habilitetskrav, basert på en konkret vurdering av den fornærmedes alder og modenhet.⁶⁰ Forarbeidene synes å definere spørsmålet som om vedkommende «skjønner rekkevidden av handlingen og kan vurdere konsekvensene».⁶¹ En slik vurdering vil basere seg på den samtykkedes intellektuelle utvikling, men også på vurderingsevnen som bare livserfaring gir.⁶² Voldens art og omfang vil ha betydning, slik at mer alvorlige voldshandlinger krever en større grad av modenhet.⁶³ I Rt. 2004 s. 849 A var spørsmålet om en 15-åring hadde gitt et straffbefriende samtykke til å få injisert amfetamin i armen. Høyesterett la vekt på at fornærmede var «godt kjent med hva bruk av narkotika innebar, at hun visste at hun ved å prøve amfetamin gikk ett skritt opp i forhold til hasj og at hun selv aktivt hadde oppsøkt rusmiljøet».⁶⁴ De tiltalte ble dermed frikjent.⁶⁵

Dommen kan kritiseres. Høyesterett lagt vekt på at den 15 år gamle jenta var godt kjent med hva narkotikabruk innebar og at hun visste at amfetamin var et tyngre rusmiddel enn hasj. Med en slik erfaring er det grunn til å anta at jenta til en viss grad evnet å vurdere noen av følgene av handlingen – i alle fall de mest nærliggende konsekvensene. Imidlertid kreves det normalt en større grad av modenhet for å vurdere alle konsekvenser av narkotikabruk, ettersom noen av følgene ikke vil få noen innvirkning før senere i livet. Det er stor forskjell på å vite hvordan amfetaminrusen føles der og da, og kunne vurdere hvordan langvarig amfetaminbruk påvirker kroppen. Slik jeg leser dommen er ikke Høyesterett opptatt av sistnevnte.

Evnen til å gi et informert samtykke kan også være svekket der den fornærmede er påvirket av rusmidler eller psykisk sykdom. Relevant for vurderingen er hva det samtykkes til og hvordan personens forståelse og vurderingsevne er påvirket av sinnstilstanden eller rusmiddelet.⁶⁶ Selv om den fornærmede verbalt uttrykker seg på en måte som virker overbevisende, vil det også

⁵⁹ Se for eksempel Rt. 2004 s. 849 A.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 186, og Andenæs og Bratholm (1996) s. 78.

⁶¹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 186, med videre henvisning til Rt. 2004 s. 849 A avsnitt 12.

⁶² Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 204.

⁶³ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 186, og Grønning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 217. Et utslag av dette finnes i steriliseringsloven § 2 som krever at man er 25 år for å kunne sterilisere seg.

⁶⁴ Rt. 2004 s. 849 A avsnitt 17.

⁶⁵ Rettspraksis knyttet til straffeloven 1902 § 235 første ledd er relevant for straffeloven § 276 første ledd, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 432.

⁶⁶ Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 204.

være grunn til å vektlegge personens øvrige væremåte, da den kan tilsi at personen ikke er i stand til å bestemme seg for noe.⁶⁷ Dette illustreres i LB-2020-1262. En mann var tiltalt for kroppskrenkelse, etter at han hadde dyttet til den fornærmede. Partene hadde vært på et utested og endte opp i en konfrontasjon da utestedet stengte. Tiltalte hadde anført at den fornærmede hadde yppet til slåsskamp gjennom trusler og dytt og ved det samtykket til kroppskrenkelsen. Lagmannsretten la til grunn at det ikke var tale om en typisk samtykkesituasjon, og la videre til grunn at den fornærmede «var åpenlyst beruset, slik at han neppe var i stand til å gi et gyldig samtykke».

Det følger av lovens forarbeider at et virksomt samtykke ikke kan være beheftet med en ugyldighetsgrunn. For eksempel vil et samtykke fremkalt under utøvelse av tvang eller press ikke være virksomt.⁶⁸ Dette følges opp av Andorsen som går så langt som å si at, det «[a]t samtykket må være frivillig, altså ikke «gitt» under innflytelse av direkte tvang, for å bli virksomt, er selvsagt.»⁶⁹

3.3 Hva kan man samtykke til

Straffeloven § 276 første ledd sier at straff «etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket». Ordlyden tilsier at fornærmede kan samtykke til handlinger som kan subsumeres under straffeloven §§ 271, 272, 273 eller 274 første ledd, nemlig kroppskrenkelse, grov kroppskrenkelse, kroppsskade og grov kroppsskade.

De nevnte voldslovbruddene omfatter en rekke inngrep mot en persons kropp. Et lite alvorlig inngrep er samtykke til å gre et flokete hår, mens et alvorlig inngrep kan være der en medisinstudent får samtykke til å kutte av en persons to fingre for å øve på amputasjon. Dette må anses helt i ytterkanten av hva man kan samtykke til.⁷⁰ Om et slikt tilfelle ville blitt akseptert av domstolene i dag er heller tvilsomt ettersom inngrepet må regnes som alvorlig og det ikke kan oppstilles noe berettiget formål for handlingen. Både Skeie, Bratholm og Andorsen har gått langt i å kritisere straffeloven 1902 § 235/straffeloven § 276 som de mener er for vidtgående.⁷¹

⁶⁷ LB-2020-1262.

⁶⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 186.

⁶⁹ Andorsen (1992) s. 448.

⁷⁰ Nevnt i NOU 1983: 57 s. 140, med videre henvisning til Skeie (1946) I s. 173.

⁷¹ Skeie (1946) I s. 172-173, Bratholm (1980) s. 179, og Andorsen (1992) s. 470-471.

Under henvisning til Skeie, ble det av den første straffelovkommisjonen tatt til orde for at det i alle fall måtte oppstilles et krav om et «berettiget formål» for voldsutøvelsen.⁷² Hva som regnes som et «berettiget formål» synes i stor grad å knytte seg til hva som regnes som sosialt akseptert adferd. For eksempel vil et «berettiget formål» foreligge ved utøvelsen av lek eller sport, som amatørboksing eller ekstremспорт.⁷³

En slik kategorisering kan imidlertid raskt virke moraliserende, og grensene for hva som kan regnes som et «berettiget formål» kan være krevende å trekke i praksis. For eksempel kan det være vanskelig å fastsette et formål der to, eller flere personer, ønsker å avklare en konflikt med en slåsskamp. Ofte kan det noen «krangler om», i etterkant av en konflikt, fremstå som lite viktig, og det kan nok vanskelig sies at det forelå et «berettiget formål» for voldsutøvelsen – i alle fall for en utenforstående. Under henvisning til at regelen var vanskelig å håndtere i praksis, ble det i forarbeidene lagt til grunn at man kan samtykke til grov kroppsskade uten at det kan begrunnes i et berettiget formål.⁷⁴

Oppregningen i straffeloven § 276 første ledd fremstår etter sin ordlyd som uttømmende og vil derfor ikke fungere som en straffriende hjemmel for andre lovbrudd. I stedet må det foretas en konkret vurdering av det enkelte straffebud der det er tale om samtykke til andre forbrytelser mot liv og legeme enn de som nevnes eksplisitt i straffeloven § 276.⁷⁵ Hva angår straffeloven §§ 274 annet ledd og 275, henholdsvis betydelig kroppsskade og drap, følger det av § 276 annet ledd at et samtykke bare kan virke straffreduserende. Etter lovens forarbeider vil et samtykke i slike tilfeller aldri kunne være straffbefriende.⁷⁶

3.4 Hvordan skal samtykket komme til uttrykk

I *Strafferettslig samtykke* behandler Andorsen formkravene til samtykket og samtykkets uttrykk som to ulike problemstillinger.⁷⁷

⁷² NOU 1983: 57 s. 140

⁷³ NOU 1983: 57 s. 140.

⁷⁴ NOU 2002: 4 s. 349, og Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 186.

⁷⁵ Andorsen (1992) s. 446, Anfinnsen (2002) s. 296, Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 195, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 212.

⁷⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 186-187.

⁷⁷ Andorsen (1992) s. 422.

Hva angår samtykket, er det enighet om at det ikke stilles noen formkrav til et virksomt samtykke etter straffeloven § 276 første ledd.⁷⁸ Et muntlig samtykke til en slåsskamp vil derfor være like virksomt som et skriftlig, og et eksplisitt samtykke er like virksomt som et stilltiende samtykke.⁷⁹ Dette gjelder med mindre annet fremgår av lov. For eksempel kreves det et skriftlig samtykke fra donor for å kunne gjennomføre donasjoner av organer.⁸⁰

Der to parter ønsker å slåss, vil begge to kunne ende opp som fornærmede og skadevolder. I så tilfelle kreves det et samtykke til vold fra begge parter, eller en gjensidig «avtale» om å slåss.

Når Andorsen snakker om samtykkets uttrykk, snakker han om hvilke minstekrav man kan stille til samtykket, for at det skal være virksomt, og videre kunne utløse straffrihet for den tiltalte. Selv om det ikke eksisterer noen formkrav må man kunne fastsette noen egenskaper ved samtykket, for å i praksis kunne skille det fra annen kommunikasjon. Andorsen har formulert det som et spørsmål om «det på grunn av en faktisk handling, atferd eller utsagn fra fornærmede foreligger et samtykke i strafferettslig forstand».⁸¹

I mange sammenhenger vil dette spørsmålet enkelt kunne besvares bekreftende. For eksempel vil det klart foreligge et samtykke der den fornærmede eksplisitt uttrykker sitt samtykke. Slik som i den nevnte dommen inntatt i Rt. 2004 s. 849 A, hvor den 15 år gamle jenta gjentatte ganger selv ba om å få en sprøyte amfetamin av de tiltalte. Men også et samtykke uttrykt gjennom ord og handling, også kjent som konkludent adferd, kan være virksomt etter straffeloven § 276 første ledd.⁸² I slike tilfeller må det imidlertid stilles visse krav til samtykkets uttrykk, det vil jeg analysere i de neste punktene.⁸³

3.4.1 Diskusjonen knyttet til samtykkets uttrykk

Spørsmålet om hvilke minstekrav som må stilles blir ofte knyttet til begrepene viljeretningsteorien og viljeuttrykksteorien.⁸⁴ I nordisk rettsteori er spørsmålet meget omstridt.

⁷⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 186, Andorsen (1992) s. 454, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 215.

⁷⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 215.

⁸⁰ Transplantasjonslova § 6.

⁸¹ Andorsen (1992) s. 422.

⁸² Rt. 1985 s. 607 (184-85).

⁸³ Rt. 1990 s. 1319 (427-90).

⁸⁴ Se Andorsen (1992) s. 425-429.

Svensk rett antas å bygge på viljeretningsteorien, mens spørsmålet enda ikke er avgjort i norsk rett.⁸⁵

Viljeuttrykksteorien innebærer at samtykket fra fornærmede må ha kommet til uttrykk for omverdenen. Et illustrerende eksempel kan være der to personer uttrykkelig blir enige om å bryte.

Viljeretningsteorien bygger på en tanke om at det er tilstrekkelig at partene personlig og i seg selv har inntatt en holdning hvor de har samtykket til brytingen. Et slikt tilfelle vil i utgangspunktet foreligge med en gang en person finner ut at han ønsker å bli påført en handling på sin egen kropp, uavhengig av om samtykket manifesterer seg utad.

Bakgrunnen for viljeretningsteorien er at straffebudene eksisterer for å beskytte en vernet interesse, slik at det avgjørende for om en handling er straffbar må være om handlingen i seg selv krenker denne interessen. Teorien kan sies å ha en forbindelse til uttrykket *volenti non fit injura*. Prinsippet stammer fra romerretten og kan oversettes til «den som samtykker lider ingen urett».⁸⁶ Der fornærmede gjennom et samtykke gir fra seg et rettslig vern, vil behovet for straff falle bort, uavhengig av om samtykket kommer til uttrykk for gjerningspersonen eller ikke.⁸⁷

Det at omverdenen har vanskelig med å forstå og oppfatte at det foreligger et samtykke, er også utgangspunktet for kritikken som har blitt rettet mot viljeretningsteorien. Andenæs mener at «[e]n slik innskrenkning i rettsbeskyttelsen [som viljeretningsteorien medfører] bør være knyttet til håndgripelige ytre kriterier, ikke til interne foreteelser i sjelslivet, og enda mindre til tredjemanns forestillinger om rettighetshaverens innstilling».⁸⁸ Tanken er at det er krevende å bevise at gjerningspersonen ikke kjente til samtykket dersom vedkommende hevder han var i rettsvillfarelse. Forutsatt at gjerningspersonen kjente til samtykket vil det være vanskelig å fastslå om samtykket forelå på gjerningstidspunktet, og eventuelt hva den fornærmede samtykket til.

Andersen støtter Andenæs' argumentasjon og har tatt til orde for at «viljeretningsteorien langt på vei tillegger samtykket en slags egen 'natur' som straffrihetsgrunn, løsrevet fra

⁸⁵ Andersen (1992) s. 425.

⁸⁶ Anfinsen (2002) s. 293.

⁸⁷ Andersen (1992) s. 425-426.

⁸⁸ Andenæs (1997) s. 188-189.

virkelighetens verden og unndratt all praktisk anvendbarhet». ⁸⁹ Argumentasjonen støttes videre av Gröning, Husabø og Jacobsen. ⁹⁰

Diskusjonen rundt viljeretningsteorien og viljeuttrykksteorien henger sammen med diskusjonen knyttet til hypotetisk samtykke. Det er blant norske rettsteoretikere omstridt om et hypotetisk samtykke, hvor gjerningspersonen antar at han ville fått et samtykke om han spurte, er et virksomt samtykke etter norsk rett. Situasjonen i dette spørsmålet skiller seg fra en situasjon hvor gjerningspersonen har handlet i god tro om at det forelå et virksomt samtykke. I slike tilfeller vil samtykket virke straffefriende. ⁹¹ Andenæs, Andorsen, Gröning, Husabø og Jacobsen mener et hypotetisk samtykke ikke kan anerkjennes som straffriende, mens Bratholm stiller seg mer positiv. ⁹² Enn så lenge har ikke spørsmålet blitt behandlet i domstolene.

3.4.2 Et virksomt samtykke basert på konkludent adferd – med eksempler fra rettspraksis

Dersom omverden skal kunne forstå og oppfatte at det foreligger et samtykke utelukkende basert på konkludent adferd, slik viljeuttrykksteorien fastsetter, må det stilles noen minstekrav til samtykket. ⁹³ Likevel er det få generelle uttalelser om hva slags krav man stiller til et slikt samtykke. Det er tatt til orde for at det «kan utleiast av ein situasjon, omstenda i forkant av ei hending, [eller] fornærma si åtferd sett i samanheng med andre omstende», uten at det kan sies å gi stor veiledning. ⁹⁴ I det videre vil jeg analysere rettspraksis i et forsøk på å fastsette noen generelle holdepunkter knyttet til samtykkets uttrykk, og hvilke minstekrav som finnes der personer ønsker å samtykke til en slåsskamp.

Et eksempel på et virksomt samtykke finnes i LG-2020-89803. En mann var tiltalt for kroppsskade etter straffeloven § 273. Tiltalte hadde sittet på bussen med noen venner da den fornærmede, en mann ukjent for tiltalte, kom på bussen. Den fornærmede begynte å fremsette rasistiske utsagn, etter at han feilaktig hadde oppfattet at tiltalte og vennene hans lo av ham. Tiltalte opplevde situasjonen som truende. Senere gikk den fornærmede mot plassen der den tiltalte og hans venner satt og sa noe som «vent til vi kommer til byen», og «gjør dere klare»,

⁸⁹ Andorsen (1992) s. 429.

⁹⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 215.

⁹¹ Straffeloven § 25.

⁹² Andorsen (1992) s. 429-440, Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 206, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 215.

⁹³ Rt. 1990 s. 1319 (427-90).

⁹⁴ LB-2020-173558.

før han satt seg igjen på sin plass. Da bussen stoppet gikk fornærmede først av bussen og brettet opp armene på jakke. Idet den tiltalte kom ut dyttet den fornærmede en kompis av ham, og tiltalte reagerte med å slå en gang ned knyttet hånd mot den fornærmede slik at han falt i bakken. Lagmannsretten skulle dermed ta stilling til om det forelå noen straffrihetsgrunn.

Ved vurderingen av om det forelå et straffbefriende samtykke etter straffeloven § 276 første ledd delte dommerne seg i to, hvorav fem dommere ønsket å frifinne tiltalte. Flertallet la vekt på at fornærmede oppførte seg truende mot tiltalte og sa noe som at «vi møtes i byen». De la til grunn at «fornærmede dyttet/skubbet tiltaltes kamerat like i forkant av tiltaltes slag mot fornærmede, og dermed lett kunne oppfattes å være i 'kampmodus'», og kom frem til at det forelå et samtykke basert på konkludent adferd. Mindretallet, bestående av to meddommere, anså As adferd som kritikkverdig, men mente det ikke var tilstrekkelige holdepunkter for å tolke adferden som et samtykke.

Dommen viser at et samtykke kan uttrykkes gjennom konkludent adferd. Den fornærmede sier ikke eksplisitt på noe tidspunkt at han samtykker til å bli slått ned, likevel legges det til grunn at han gjennom sin adferd gav et virksomt samtykke. Dommen tydeliggjør at det må foretas en vurdering av situasjonen som en helhet, og vurdere samtykket basert på en konkret vurdering av hele den fornærmedes adferd.

Samtidig er det grunn til å stille seg kritisk til dommen. To av meddommerne mente som nevnt at den fornærmede ikke hadde samtykket. Dissensen tilsier at det er tale om et grensetilfelle. I tillegg til at det er tale om en lagmannsrettsdom, begrenser dissensen også dommens rettskildevekt.

Også i dommen inntatt i Rt. 1985 s. 607 (184-85) tok Høyesterett stilling til hva som kan kreves av samtykkets uttrykk. Spørsmålet i saken var om fornærmede hadde samtykket til å bli slått mot ansiktet, slik at den tiltalte ikke kunne straffes. Faktum i saken var uklart, men i forkant av slaget skulle det ha oppstått et basketak mellom fornærmede, tiltalte og en venn av tiltalte. Fornærmede hadde blitt sparket og dyttet, men klarte å komme seg unna. I det han gikk vekk fra stedet, mot sin parkerte bil, hadde han ropt til mot den tiltalte og hans venn noe om at det var feigt å være flere mot en, og at de heller måtte komme en av gangen. Samtidig hadde han tatt av seg ytterjakken og brillene. Tiltalte reagerte med å gå mot fornærmede og slå han i ansiktet.

I herredsretten ble tiltalte frikjent for slaget, under henvisning til at det forelå et straffriende samtykke. Dommerne la vekt på ropene fra fornærmede om at det var feigt med flere mot en og at de heller måtte komme en om gangen, og de anså det som en oppfordring til vold. En enstemmig Høyesterett kom imidlertid frem til at det ikke forelå tilstrekkelig grunnlag for å vurdere om det forelå et straffriende samtykke, og den frifinnende dommen ble opphevet.

Selv om Høyesterett ikke kommer med noen generelle betraktninger til hvilke krav som kan stilles til et samtykke, kreves det i alle fall mer av et virksomt samtykke enn en uttalelse om at «det et feigt å være flere mot en» slik at «de må komme en av gangen». Alene kan en slik uttalelse like gjerne være en trussel eller uskyldig erting, og det vil ville fått store konsekvenser de lege lata om man ble gitt fri adgang til å slå avsenderen av en slik kommentar.

Sammenliknet med LG-2020-89803, kommer fornærmedes ønske ikke like tydelig til uttrykk i Rt. 1985 s. 607 (184-85). Likevel er det ikke store ulikheter i sakenes faktum, noe som tilsier at høyesterettsdommen var et grensetilfelle. Dette underbygges av at herredsretten kom til en annen konklusjon enn Høyesterett.

Gjennomgangen viser at det må foretas en konkret vurdering av om det foreligger et samtykke basert på konkludent adferd. I de to nevnte dommene blir det tatt utgangspunkt i den fornærmedes oppførsel, men også den tiltaltes adferd og øvrige omstendigheter kan tillegges vekt. Slik det fremgår av rettspraksis, må det være tydelig for omverden at fornærmede samtykket. Provoserende og aggressiv adferd i seg selv vil ikke regnes som et samtykke.

3.5 Tidspunkt for samtykke

Et virksomt samtykke må foreligge senest på tidspunktet for fullbyrdelsen av voldshandlingen samtykket knytter seg til.⁹⁵ Det vil si at samtykket kan bli formidlet i god tid før voldshandlingen finner sted, men at et etterfølgende samtykke ikke vil medføre straffrihet.⁹⁶ Dette samsvarer med skyldkravets begrunnelse. Dersom det ikke foreligger et samtykke på tidspunktet skadevolder slår fornærmede, har vedkommende ønsket å slå mot noens vilje. Da bør ikke handlingen være straffri.

⁹⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 186 og s. 432.

⁹⁶ Bratholm (1980) s. 194, Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 206, og Grønning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 215.

Til forskjell fra avtaleretten, er det mulig å tilbakekalle et samtykke etter § 276 første ledd.⁹⁷ En slik tilbakekallelse kan skje både eksplisitt og ved konkludent adferd. Fornærmede har også adgang til å tilbakekalle samtykket mens volden utøves. Dette illustreres i Rt. 1975 s. 1176. Spørsmålet var om tiltalte kunne straffes for brudd på straffeloven 1902 § 229 etter å ha sparket en mann som lå nede, eller om tiltalte skulle frikjennes fordi fornærmede hadde samtykket. Høyesterett tok ikke stilling til om det forelå et samtykke. I stedet la de til grunn at et eventuelt samtykke uansett måtte anses som tilbaketrasket da den fornærmede løp fra stedet. At samtykket kan tilbakekalles er et utslag av den fornærmedes rett til å bestemme over egen kropp. Tilbakekallsadgangen må derfor anses som en naturlig konsekvens av selvbestemmelsesretten og hensynene bak straffeloven § 276 første ledd.

3.6 Samtykkets innhold

Samtykkets straffbefriende virkning gjelder bare så langt samtykket rekker.⁹⁸ Det innebærer at et samtykke til et slag i magen, ikke vil frita for straff dersom gjerningspersonen sparker gjentatte ganger mot hodet. Der man står overfor et eksplisitt uttrykt samtykke, vil rekkevidden ofte være enkel å fastslå gjennom en tolkning av fornærmedes uttalelse. I rettspraksis ser man at spørsmål om samtykkets virkeområde, der samtykket er basert på konkludent adferd, ofte er grunnlag for en mye større usikkerhet. I slike situasjoner må samtykket tolkes i et forsøk på å finne ut hva vedkommende har hatt til hensikt å samtykke til.⁹⁹

3.6.1 Hva innebærer et samtykke til «slåsskamp»?

I Rt. 1993 s. 117 S var spørsmålet om den fornærmede ved å ta tak i tiltalte og uttale ting som «gi meg en på kjeften» hadde samtykket til skader som falt inn under straffeloven 1902 § 229 2. straffalternativ om grov legemsbeskadigelse. Gjerningsbeskrivelsen tilsvarer straffeloven § 274 første ledd om grov kroppsskade.¹⁰⁰

Høyesterett la til grunn at «et samtykke til slåsskamp [ikke kan] oppfattes som et samtykke til forsettlig tilføyelse av skade som nevnt i § 229 annet straffalternativ», og valgte å dømme den

⁹⁷ Norske Lov art. 5-1-1. Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 432, Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 205, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 218.

⁹⁸ Andenæs og Bratholm (1996) s. 78.

⁹⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 216.

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 429.

tiltalte ettersom det ikke var holdepunkter for et slikt samtykke.¹⁰¹ Dommen er et prejudikat for liknende tilfeller og er fortsatt relevant for dagens straffelov. Det vil si at et samtykke til en slåsskamp i utgangspunktet ikke er straffbefriende for handlinger som kan subsumeres under straffeloven § 274 første ledd om grov kroppsskade, og at det må foreligge særlige holdepunkter for noe annet. Man kan argumentere for at det foreligger en presumsjon om at et samtykke til en slåsskamp innebærer et samtykke til skader som nevnt i straffeloven §§ 271-273. Begrunnelsen er at man ser for seg at en alminnelig slåsskamp normalt ikke vil medføre skader av så alvorlig karakter.

Mer generelt synes dommen å gi uttrykk for at et samtykke kan tolkes i lys av hva et samtykke i den konkrete situasjonen normalt innebærer. Dette er særlig relevant der et samtykke fremstår ubestemt, og det er vanskelig å fastsette dets virkeområde.¹⁰² Den samme synsmåten ser man der man vurderer samtykkes virkeområde i sportssammenheng. I TNOMO-2009-148035, var spørsmålet om en fotballspiller kunne straffes for legemsbeskadigelse mot en motspiller under fotballkamp. Tingretten kom frem til at det ikke forelå et samtykke til den volden fornærmede ble påført, og uttalte at «tiltaltes handling [er] så langt utenfor det man kan forvente i en fotballkamp og det er så klart i strid med spilllets egne regler».¹⁰³

Langvarig og samstemt rettspraksis tilsier at et samtykke til en slåsskamp ikke rekker lengre enn til en av partene har fått et klart fysisk overtak i håndgemenget. Et eksempel er inntatt i Rt. 1990 s. 1319 (427-90) hvor spørsmålet var om den fornærmede hadde samtykket til slag og/eller spark mot ansiktet, som resulterte i tre brudd i kjeven samt skade på tre tenner. I motsetning til i herredsretten, kom en enstemmig Høyesterett frem til at det ikke forelå samtykke. Videre ble det lagt til grunn i et obiter dictum, at «skadene ble påført fornærmede etter at domfelte hadde fått overtaket i slåsskampen». Sett i lys av at herredsretten kom til motsatt resultat, forstås uttalelsen som en kommentar til dette. Forutsatt at det forelå et samtykke til vold, ville det ikke virket straffbefriende på de påførte skadene ettersom de ble påført etter at den tiltalte hadde fått overtaket i slåsskampen.

Liknende betraktninger følger av flere underrettsdommer. Dommen inntatt i LB-2020-173558 gjaldt blant annet spørsmål om en 16 år gammel gutt skulle dømmes for grov kroppskrenkelse

¹⁰¹ Rt. 1993 s. 117 S s. 118. Dommen ble avsagt mens straffeloven 1902 var gjeldende lov. Dommen er likevel relevant for dagens rettstilstand, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 432.

¹⁰² Grønning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 216.

¹⁰³ Dommen er en tingrettsdom, men er publisert i Rettens Gang, RG-2009-1298, som en dom av særlig interesse. Den er også flagget i LovData Pro.

etter et slagsmål mellom hans gjeng og en annen gjeng. Den tiltalte hadde, sammen med noen andre, sparket og tråkket på den fornærmede mens han lå på bakken slik han fikk et blått øye og en sprukket visdomstann. Ved spørsmål om den tiltalte skulle frikjennes fordi den fornærmede hadde samtykket til slåsskampen, ble det lagt til grunn at «[selv om] E [fornærmede] har samtykket til de helt innledende delene av slåsskampen, [...] er ikke lagmannsretten i tvil om at E ikke samtykket til de grove kroppskrenkelsene som han ble påført mens han lå i en forsvarsløs posisjon på bakken».¹⁰⁴ Den tiltalte ble etter dette domfelt for grov kroppskrenkelse.

Også Andorsen synes å legge til grunn en liknende forståelse når han sier at samtykket under «enhver omstendighet har nådd sin ytterste rekkevidde rent tidsmessig når den ene parten har fått et klart overtak i slåsskampen». Ei heller rekker samtykket så «langt som til å ufatte en slåsskamp som går på helse eller liv løs».¹⁰⁵

3.7 Oppsummering

Analysen av hvilke krav som kan stilles til et virksomt samtykke kan sammenfattes i noen holdepunkter. Det er den fornærmede som personlig må samtykke, og det stilles ingen habilitetskrav til vedkommende. Man kan samtykke til krenkelser som beskrevet i straffeloven §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd. Det stilles ingen formkrav til samtykket. Et samtykke kan gis eksplisitt eller basere seg på konkludent adferd. Hvilke minstekrav som stilles til den fornærmedes adferd for at det skal regnes som et straffbefriende samtykke synes mer uklart.

Med dette har jeg også vist at en slåsskamp kan gjøres lovlig dersom den fornærmede samtykker til det.¹⁰⁶ Jeg går dermed over til oppgavens andre del, hvor jeg skal se på to alternative grunnlag til frifinnelse. Nemlig forutgående provokasjon etter § 271 annet ledd bokstav b og nødverge etter straffeloven § 18.

¹⁰⁴ Se også LG-2017-45644 hvor flertallet kom frem til at det ikke var tilstrekkelige bevis for at den tiltalte hadde påført fornærmede slag etter fornærmede hadde falt i bakken. Flertallet gir uttrykk for at påførte slag etter at fornærmede har falt i bakken ikke omfattes av et eventuelt samtykke etter straffeloven § 276 første ledd.

¹⁰⁵ Andorsen (1992) s. 424-425.

¹⁰⁶ Straffeloven § 276 første ledd.

4 Provokasjon og nødverge som alternative grunnlag for frifinnelse

4.1 Innledning

Som illustrert i kapittel 3 kan et straffbefriende samtykke komme til uttrykk gjennom klar tale, men også gjennom den fornærmedes samlede oppførsel i forkant gjennom ord og handling. Dette fremgår blant annet av den nevnte dommen LG-2020-89803. Lagmannsretten kom frem til at den fornærmede gjennom trusler om vold, bruk av skjellsord og en generelt aggressiv adferd, hadde samtykket til kroppsskaden han senere ble påført.

I den samme dommen vurderte domstolene også om den tiltalte skulle frifinnes på grunnlag av reglene om nødverge. Tilsvarende vurderinger ser man i flere av dommene hvor det påstås å foreligge et samtykke på bakgrunn av konkludent adferd. Men også provokasjon anføres som alternative frifinnelsesgrunnlag i disse sakene.¹⁰⁷ Det gir grunn til å se nærmere på grensedragningen mellom straffeloven §§ 276 første ledd, 271 annet ledd bokstav b og 18 første ledd.

I kapittelets punkt 4.2 skal jeg presentere de tre lovbestemmelsene og deres legislative begrunnelse mer generelt. Som underkapitlene viser, er det store forskjeller i bestemmelsenes ordlyd og de er i utgangpunktet ment for ulike situasjoner.

I punkt 4.3 og punkt 4.4 skal jeg gå nærmere inn på tolkingen av straffeloven §§ 271 annet ledd bokstav b og 18 første ledd. Målet med analysen er å se på grensetilfellene mellom de tre bestemmelsene, i et forsøk på å tydeligere nyansene i samtykkesituasjonene.

4.2 Rettslig grunnlag

Det fremgår av straffeloven § 276 første ledd at

Straff etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket.

¹⁰⁷ Se for eksempel LB-2020-1262.

Straffeloven § 271 annet ledd bokstav b sier at

En kroppskrenkelse kan gjøres straffri dersom [...]

b) den gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring.

Det samme gjelder for grov kroppskrenkelse.¹⁰⁸

Straffeloven § 18 lyder

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den

a) blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep,

b) ikke går lenger enn nødvendig, og

c) ikke går åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld.

4.2.1 **Legislativ begrunnelse og virkeområde**

Straffeloven § 276 første ledd ivaretar hensynet til den enkeltes rett til selvbestemmelse. Den er ment å omfatte situasjoner hvor den fornærmede ønsker å bli påført en handling på kroppen. En fornærmet skal ha mulighet til å gi avkall på det vernet straffelovgivningen ellers ville gitt han, ettersom et slikt vern kan virke som en begrensning i personens handlingsfrihet og rett til å bestemme over egen situasjon.¹⁰⁹ En typisk samtykkesituasjon kan være der en mann ber en kompis om å slå han så hardt han kan i magen, med den hensikt å vise hvor «tøff han er». Situasjonen kan enkelt begrunnes i mannens rett til å selv bestemme over egen kropp, og ettersom slaget ikke kan regnes som en krenkelse, er det også i tråd med skyldprinsippet ikke å straffe kompisen som slo.

Den legislative begrunnelsen for straffritak ved provokasjon er at en gjerningsperson som er blitt provosert, i større grad enn ellers bør kunne unnskyldes for sine handlinger. Videre vil en fornærmet som har opptrådt provoserende ikke har rett på den samme beskyttelsen som en uskyldig person.¹¹⁰

Nødvergebestemmelsen er på sin side ment å ivareta retten til å kunne verne seg mot rettsbrudd i form av ulovlige angrep.¹¹¹ Bratholm begrunner nødvergeinstituttet i behovet for privat

¹⁰⁸ Straffeloven § 272 annet ledd.

¹⁰⁹ Andorsen (1992) s. 315.

¹¹⁰ Andenæs og Bratholm (1996) s. 55, med videre henvisning til Rt. 1983 s. 1268 (294-83) på s. 1270.

¹¹¹ Andenæs, Rieber-Mohn og Sæter (2016) s. 161.

rettshåndhevelse. Til tross for at det i utgangspunktet er politiets oppgave å holde ro og orden og hindre lovbrudd, er det ikke mulig for politiet å være til stede over alt til enhver tid. For eksempel vil det være naturlig at den som utsettes for et overfall på åpen gate gis adgang til å beskytte seg selv ved å slå tilbake for å stanse angrepet.¹¹²

Det kan være en glidende overgang mellom en nødvergesituasjon og en gjengjeldende handling som kan gjøres straffri etter reglene om provokasjon. Sett at overfallsmannen har blitt slått i bakken, slik at angrepet er avverget, men likevel fortsetter den andre å sparke overfallsmannen som ligger ubevegelig på bakken. Man vil da ha overtrådt grensene for nødverge, ettersom handlingen «går lenger enn nødvendig», men den kan gjøres straffri etter reglen om provokasjon fordi den fortsatt «gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse».¹¹³

4.3 Forutgående provokasjon

4.3.1 Hva utgjør en forutgående provokasjon?

En tiltalt kan påberope seg provokasjon som straffritaksgrunn dersom kroppskrenkelsen han er tiltalt for «gjengjelder en kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring».¹¹⁴

Etter straffeloven § 271 annet ledd bokstav b kan den provoserende handlingen enten være en «kroppskrenkelse» eller en «kroppsskade». Ordlyden svarer til §§ 271 og 273, men det er antatt at også de grove variantene av bestemmelsene (§§ 272 og 274) omfattes.¹¹⁵ Det vil si at den tiltalte kan være utsatt for handlinger som omfattes av ordlyden i straffeloven § 271, § 272, § 273 og § 274. I tilfelle den fornærmede har fysisk krenket den tiltalte først, i form av for eksempel spyting eller dytting, vil det kunne oppfylle kravet til «kroppskrenkelse» eller «kroppsskade».

Alternativt kan den provoserende handlingen regnes som en «særlig provoserende ytring».¹¹⁶ Etter lovens forarbeider viderefører uttrykket «det som tidligere var ansett som en rettsstridig og straffbar krenkelse av en annens æresfølelse eller omdømme».¹¹⁷ En tolkning av «særlig

¹¹² Bratholm (1980) s. 139.

¹¹³ Straffeloven §§ 18 første ledd og 271 annet ledd bokstav b.

¹¹⁴ Straffeloven § 271 annet ledd bokstav b.

¹¹⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 535.

¹¹⁶ Straffeloven § 271 annet ledd bokstav b.

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 428.

provoserende» viser at det foreligger en viss terskel som må overstiges for at en ytring skal omfattes. Mindre nedsettende karakteristikk som «dust» og «taper» vil for eksempel falle utenfor.¹¹⁸

Et eksempel fra Høyesterett er inntatt i Rt. 1952 s. 413. En restaurantportier var tiltalt for legemsfornærmelse mot en gjest som senere døde av skadene. I forkant av legemsfornærmelsen hadde den fornærmede blitt bedt om å forlate restauranten, og i den forbindelse hadde den han opptrådt truende mot den tiltalte og kalt han «nasijævel» og «nasipamp». Den tiltalte ble frikjent på grunn av provokasjon, da truslene og de grove skjellsordene ble regnet som «ærekrenkende opptreden».¹¹⁹

Et viktig poeng er at den provoserende handlingen – kroppskrenkelsen, kroppsskaden eller den særlig provoserende ytringen, må være rettsstridig. Det vil si at i tillegg til at gjerningsbeskrivelsen må være oppfylt, må den fornærmede ha handlet med forsett, og det kan ikke foreligge noen straffrihetsgrunner. Dersom den fornærmede handler i nødverge etter straffeloven § 18, vil med andre ord den tiltalte ikke høres med provokasjon. Dette stenger ikke for at den tiltaltes handling kan baseres på et straffbefriende samtykke, være en nødvergehandling og en gjengjeldeshandling samtidig.

Etter straffeloven § 271 annet ledd bokstav kreves det at handlingen «gjengjelder» provokasjonen. Ordlyden tilsier at handlingen må komme i etterkant av den provoserende handlingen, og at det må være en viss sammenheng mellom provokasjonen og gjengjeldeshandlingen. Dette støttes i juridisk teori, herunder av Andenæs og Andorsen samt av Gröning, Husabø og Jacobsen.¹²⁰ Loven oppstiller ikke et direkte krav om nærhet i tid, men en forbindelse er tydeligst der handlingene knytter seg til samme tid, sted og situasjon.¹²¹

Det at handlingen «gjengjelder» en provokasjon, kan til en viss grad sammenliknes med kravet om at en nødvergehandling må «avverge» et angrep.¹²² Begge vilkårene tyder på at den tiltaltes handling må komme i etterkant av den fornærmedes angrep eller provoserende adferd. Ordlyden «avverge» har imidlertid et delvis annet innhold en «gjengjelde», da det kreves at

¹¹⁸ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 536.

¹¹⁹ Dommen gjaldt tolkningen av «[æ]rekrænkelse» etter straffeloven 1902 § 228 tredje ledd, men er relevant for tolkningen av «særlig provoserende ytring» etter straffeloven § 271 annet ledd bokstav b, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 428.

¹²⁰ Se Andenæs og Andorsen (2008) s. 78-79, og Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 536.

¹²¹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 536.

¹²² Straffeloven § 18 første ledd bokstav a.

nødvergehandlingen har til hensikt å stanse eller forebygge det ulovlige angrepet.¹²³ Et praktisk viktig eksempel på en avvergende handling, er der en person blir angrepet av en annen bakfra, hvorpå han blir slått mot ansiktet, og i et forsøk på å forsvare seg slår han tilbake.

Til sammenlikning kreves det ikke at en «gjengjeldelse» stanser eller hindrer ytterligere provokasjon. Den må bare være en reaksjon på provokasjonen. Et liknende krav oppstilles ikke av straffeloven § 276 første ledd. Etter loven kan man samtykke til at volden bare rettes mot en person, slik at en slår og den andre «tar imot». Dette fordi samtykke som en straffrihetsgrunn begrunnes i selvbestemmelsesretten og ikke at den fornærmede selv kan klandres for krenkelsen han er påført.

4.3.2 Krav om forholdsmessighet

Forutsatt at handlingen «gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring», står det i straffeloven § 271 annet ledd bokstav b at handlingen «kan gjøres straffri». Formuleringen «kan» viser til at selv om vilkårene er oppfylt, er det opp til rettens skjønn å avgjøre om gjerningspersonen skal frikjennes. Det følger av langvarig og samstemt rettspraksis at spørsmålet er om handlingen «står i forholdsmessig forhold» med den provoserende handlingen.¹²⁴

Et eksempel på forholdsmessighetsvurderingen er inntatt i LB-2020-1262. Saken gjaldt spørsmål om frifinnelse for kroppskrenkelse på grunnlag av fornærmedes samtykke, alternativt på grunnlag av provokasjon fra fornærmede. Den tiltalte, en 38 år gammel mann, ble i tingretten dømt for kroppskrenkelse etter at han under et basketak med fornærmede hadde tildelt fornærmede flere slag mot hodet med flat hånd samt et spark mot hodet, slik at han mistet bevisstheten en kort stund og senere fikk hjernerystelse. Forut for kroppskrenkelsen hadde den fornærmede oppført seg truende. Han skreket trusler mot den tiltalte samtidig som han forsøkte å komme seg løs fra de som holdt ham igjen, hvorpå den tiltalte hadde gått bort til ham og dyttet to ganger.

Ved vurderingen av om den fornærmede gjennom sin truende og yppende oppførsel hadde samtykket til slagsmål, uttalte lagmannsretten at situasjonen ikke kunne kategoriseres som «en typisk samtykkesituasjon, slik som ved avtalte masseslagsmål eller når to personer blir enige

¹²³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 420.

¹²⁴ Se for eksempel Rt. 1990 s. 273 (68-90) s. 275 og HR-2019-642-U avsnitt 21.

om at de skal slåss» og at det derfor ikke var holdepunkter for å si at det forelå et virksomt samtykke. I stedet kom lagmannsretten frem til at den tiltalte skulle frikjennes på grunn av fornærmedes forutgående provokasjon. Ved vurderingen av om gjengjeldelseshandlingen var forholdsmessig, ble det vektlagt at handlingen lå i nedre sjikt av straffeloven § 271, og at den ble begått etter at han var utsatt for svært aggressiv adferd fra fornærmede.

4.4 Nødverge

4.4.1 Nødvergesituasjonen

For å kunne påberope seg nødverge etter straffeloven § 18 første ledd må det for det første foreligge et «ulovlig angrep» på en vernet «interesse».¹²⁵

Ordlyden «angrep» tyder på at det må dreie seg om en aktiv og målrettet krenkelse mot et konkret retts gode. Videre tilsier termen «ulovlig» at angriperens handlinger må være i strid med rettsreglene, men etter forarbeidene er det ikke et krav om at handlingen er straffbar.¹²⁶ Normalt vil en handling som omfattes av et straffebed måtte regnes som et «ulovlig angrep».

Dersom den fornærmede for eksempel dytter og slår den tiltalte først, vil det klart være tale om et «ulovlig angrep» da det i det minste vil regnes som et brudd på straffeloven § 271. Men også fremsettelse av trusler kan regnes som et «ulovlig angrep». Etter straffeloven § 263 er det straffbart å komme med trusler om «straffbar adferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt». Med andre ord vil trusler om vold fort kunne regnes som et «ulovlig angrep».

Etter lovens forarbeider må ikke angrepet ha påbegynt.¹²⁷ Det vil si at straffeloven § 18 også omfatter handlinger som skal avverge fremtidige angrep – også kalt preventivt nødverge. For eksempel kan en hevde seg frifunnet på grunn av en kroppskrenkelse, fordi den fornærmede skulle til å slå. I slike situasjoner vil det imidlertid ofte foreligge andre handlingsalternativer enn å bruke makt selv, slik at nødvendighetskravet ikke er oppfylt.¹²⁸

¹²⁵ Straffeloven § 18 første led bokstav a.

¹²⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 419.

¹²⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 420.

¹²⁸ Straffeloven § 18 første ledd bokstav b.

En interessant betraktning i relasjon til vilkåret «ulovlig angrep» er at det utelukker at straffeloven § 18 første ledd og § 276 første ledd kan anvendes som grunnlag for straffrihet i samme sak. Forklaringen ligger i samtykkets rettslige virkning. Ettersom den fornærmede har samtykket til kroppskrenkelsen, vil det ikke lengre være tale om en krenkelse, og da kan det heller ikke omtales som et «ulovlig angrep». Dette stenger imidlertid ikke for at nødverge kan brukes som frifinnende hjemmel i en slåsskampsituasjon. Poenget er at straffeloven § 18 første ledd og § 276 første ledd ikke kan anvendes samtidig. Dette vil uansett ikke være nødvendig, da nødverge og samtykke automatisk virker frifinnende.

Straffeloven § 18 første ledd oppstiller ingen begrensninger i hvilke interesser som kan forsvares med nødverge, imidlertid følger det av lovens forarbeider at «krenkelser av mer bagatellmessige offentlige interesser vil normalt ikke kunne anses som et angrep i lovens forstand». ¹²⁹ En persons fysiske integritet vil alltid regnes som en vernet interesse.

Videre må nødvergehandlingen være brukt for å «avverge» det ulovlige angrepet. ¹³⁰ Ordlyden «avverge» tilsier at nødvergehandlingen avslutter eller stanser angrepet. I dette ligger det et krav om årsakssammenheng. Vilkåret er oppfylt dersom man for eksempel slår tilbake for å få slutt på et overfall.

4.4.2 Krav om nødvendighet og proporsjonalitet

Etter straffeloven § 18 første ledd bokstav b må ikke nødvergehandlingen «gå lenger enn nødvendig». I forarbeidene fremheves det at «[k]an angrepet avverges med mindre inngripende midler, må disse velges». ¹³¹ Typisk vil det for eksempel ikke være «nødvendig» å knivstikke en som har truet med slåsskamp, med mindre det er et angrep på ens eget liv.

I den nevnte dommen LG-2020-89803 hadde den fornærmede utsatt den tiltalte for en rekke trusler og skjellsord under en busstur. Som en konsekvens hadde den tiltalte endt opp med å slå ned den fornærmede i det han gikk av bussen. Lagmannsretten kom frem til at det var tale om en nødvergesituasjon, men at den tiltalte hadde «tilgjengelig flere andre handlingsalternativer» og dermed hadde gått «lenger enn nødvendig» etter § 18 første ledd. ¹³²

¹²⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 419.

¹³⁰ Straffeloven § 18 første ledd bokstav a.

¹³¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 206.

¹³² Dommen er nærmere beskrevet i punkt 3.4.2.

Til slutt oppstiller straffeloven § 18 første ledd et proporsjonalitetskrav. Etter bestemmelsens bokstav c kan ikke nødvergehandlingen gå «åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld». Ordlyden må tolkes slik at alvorligheten av nødvergehandlingen øker proporsjonalt med «hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld». Ifølge lovens forarbeider er det tale om en etisk vurdering av nødvergehandlingen.¹³³

Generelt vil en som blir overfalt gis adgang til å gå langt i sitt forsvar.¹³⁴ I LH-2008-108091 var en mann tiltalt for grov legemsbeskadigelse, etter å ha slått en mann med knyttet neve slik at han brakk kjeven og ble sykmeldt i mer enn to uker.¹³⁵ Forut for slaget hadde den fornærmede opptrådt truende mot den tiltalte, ved å stille seg tett innpå han, samt holde han fast i skjorten slik at den revnet. Den tiltalte hadde forsøkt å komme seg løs uten hell, og oppfattet situasjonen som svært alvorlig ettersom kompisene til den tiltalte stod i nærheten som «reserve».

Til tross for at den tiltalte hadde påført den fornærmede en alvorlig skade, kom lagmannsretten til at handlingen var foretatt i nødverge. Som begrunnelse for at handlingen ikke var ubetinget utilbørlig, ble det lagt vekt på at angrepet allerede var begynt og hadde et stort skadepotensial ettersom fornærmede var støttet av flere personer.¹³⁶ Skadene som fornærmede ble påført ble derfor sett på som en beklagelig og helt utilsiktet følge.

Med andre ord vil proporsjonalitetskravet tenkes oppfylt dersom man avverger et angrep i form av trusler om vold eller vold, med en kroppskrenkelse.

Forholdsmessighetsvurderingen etter straffeloven § 271 annet ledd bokstav b likner vurderingene av om nødvergehandlingen «går lenger enn nødvendig» og om den «går åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld».¹³⁷

Likheten mellom vilkårene illustreres i HR-2019-642-U. Høyesterett skulle vurdere om den tiltalte kunne frikjennes på grunnlag av nødverge eller provokasjon. Den tiltalte, en mann i

¹³³ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 420.

¹³⁴ Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) s. 460.

¹³⁵ Dommen knytter seg til den gamle nødvergebestemmelsen i straffeloven 1902 § 48, men er relevant for straffeloven § 18, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 419. Dommen er publisert i Rettens Gang, RG-2009-170, som en dom av særlig interesse. Den er også flagget i LovData Pro.

¹³⁶ Uttrykket «ubetinget utilbørlig» etter straffeloven 1902 § 48 annet ledd tilsvarer i stor grad straffeloven § 18 første ledd bokstav c, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 420-421.

¹³⁷ Straffeloven § 18 første ledd første ledd bokstav b og c.

femtiårene, var av lagmannsretten dømt for grov kroppskrenkelse. Han hadde stukket den fornærmede, som uprovosert hadde angrepet han og han hadde vært i en etterfølgende slåsskamp med, fire ganger i låret med kniv.

Ved vurderingen av om den tiltalte kunne frikjennes på grunnlag av nødverge, la Høyesterett til grunn at «det ikke var nødvendig for tiltalte å bruke kniv og at han hadde ‘flere handlingsalternativer’, blant annet at han kunne ropt om hjelp eller sparket eller vridd seg løs fra fornærmedes grep».¹³⁸ Vilkårene for straffrihet etter straffeloven § 18 første ledd var dermed ikke til stede. De fire knivstikkene stod heller «ikke i noe forholdsmessig forhold til den forutgående kroppskrenkelsen», slik at provokasjon heller ikke kunne lede til straffrihet.¹³⁹ I stedet endte Høyesterett opp med å vektlegge den fornærmedes provokasjon som en formildende omstendighet ved straffutmålingen.

Dommen er interessant fordi både nødverge og provokasjon blir avvist som frifinnelsesgrunnlag med den begrunnelse at den tiltaltes handling var for grovt sammenliknet med den fornærmedes overfall. Selv om nødvendighetskravet etter § 18 og forholdsmessighetsvurderingen etter § 271 annet ledd bokstav b er to ulike vilkår, synes vurderingene i begge tilfeller å bygge på en tanke om at reglene ikke skal kunne anvendes som en unnskyldning for å utøve vold. Ved å oppstille et krav om forholdsmessighet og nødvendighet motvirker man at unødvendig vold utøves.

4.5 Oppsummering

Gjennomgangen har vist at det til tider er glidende overganger mellom samtykkesituasjonene og provokasjon og nødverge. Der partene forut for voldsutøvelsen har opptrådt truende og aggressivt, kan det både være tale om et straffbefriende samtykke, en straffbefriende gjengjeldelsehandling eller en straffbefriende nødvergehandling. Grensedragningene er til tider uklare. I flere av domsavgjørelsene er det ikke like tydelig hva som regnes som avgjørende for at oppførselen blir regnet som et samtykke, et angrep eller provokasjon.

¹³⁸ Avsnitt 18.

¹³⁹ Avsnitt 21.

5 Konsekvenser av lovlige slåsskamper

I det videre skal jeg se på den økende trenden med avtalte slåsskamper i lys av straffeloven § 276 første ledd. Som nevnt møtes store ungdomsgjenger for å slåss. Politiet forteller at slåsskampene avtales i forveien over sosiale medier.¹⁴⁰ Dersom slåsskampene er lovlige etter bestemmelsen, vil det kunne ha betydelige konsekvenser. Jeg skal derfor foreta en kritisk vurdering av hvorvidt disse slåsskampene burde være omfattet av bestemmelsen eller ikke.

En forutsetning for at straffeloven § 276 første ledd skal komme til anvendelse er at voldshandlingene som utøves under slåsskampene tilsvarer handlinger som kan subsumeres under straffeloven §§ 271, 272, 273 eller 274 første ledd. Det synes klart at en avtale gjort over sosiale medier, som stadfester tid, sted og antall deltakere til et masseslagsmål, er et gyldig uttrykt samtykke i henhold til oppgavens punkt 3.4. Ettersom det ikke stilles noen krav til den samtykkende parts alder, kan det i utgangspunktet se ut til at avtalene må regnes som «virksomme samtykker» til slagsmål.

Imidlertid er det grunn til å stille spørsmål ved samtykkets troverdighet. Ungdomsmiljøene som skildres er i stor grad preget av sosiale kodekser med høye krav om lojalitet og fryktløshet. Med mindre du vil være en pyse og kastes ut av gjengen, er det ikke et alternativ å avstå fra slåsskampen. Det sosiale presset tilsier at samtykket ikke er reelt.

Dersom man ser på bakgrunnen for at mange av ungdommene går inn i disse gjengene, styrkes argumentet. Tidligere gjengmedlemmer forteller om en barndom fylt av ensomhet og utenforskap, hvor gjengen blir utgangspunktet for ungdommens trygghet.¹⁴¹ I frykt for å miste hele sin identitet møter man derfor opp og slåss med vennene sine.

Sett i lys av straffeloven § 276 sin begrunnelse, er det grunn for å ikke kalle disse avtalene om slagsmål, som virksomme samtykker. Samtykkeinstitusjonen verner om individets rett til selvbestemmelse. Der individet er såpass preget av gruppepress som i disse sakene, vil det ikke lengre være selvbestemmelsesretten en verner om.

Dersom de avtalte slagsmålene regnes som virksomme samtykker etter straffeloven § 276 første ledd, er det behov for å knytte noen kritiske bemerkninger til konsekvensene av bestemmelsens

¹⁴⁰ Vik og Ording (2021).

¹⁴¹ Ording og Vik (2021).

rekkevidde. Sett i lys av den økende voldstrenden blant ungdom kan dette kritiseres på et samfunnsmessig og individbasert plan. Man kan spørre seg om man ønsker å leve i et samfunn hvor det tillates samtykke til slåsskamp.

Til forskjell fra bestemmelsene om nødverge og provokasjon, oppstiller ikke straffeloven § 276 første ledd noe annet krav enn at det må være gitt et virksomt samtykke. Det vil si at det i utgangspunktet er opp til deltakerne i slåsskampen å avtale om den aktuelle slåsskampen skal være lovlig eller ikke. Dette er spesielt problematisk når vi taler om rivaliserende ungdomsgjenger som ønsker å slåss for å ta terreng. I disse tilfellene er det i praksis opp til kriminelle ungdom å avgjøre hva som er lov, og hva som ikke er lov.

Dette har for det første konsekvenser i forbindelse med behovet for å redusere antallet voldssaker. På tross av at det viktigste middelet for å redusere den økende ungdomsvolden er å arbeide forebyggende, vil ikke voldsbruken stoppe om ungdommene ikke straffeforfølges.¹⁴² Dersom ungdomsgjengene unngår straff ved å avtale slåsskampene på forhånd, vil de naturligvis gjøre akkurat det. I så tilfelle vil ikke politiet ha noen mulighet til å sanksjonere adferden.

Et annet aspekt ved at ungdomsvolden er straffefri er at det sendes et signal om at oppførselen aksepteres. Det vil være uheldig om vi får en samfunnskultur hvor denne typen handlinger godtas ved at den fritas fra straffereaksjoner. Da vil strafferetten mislykkes i å sikre individet mot integritetskrenkelser. I tillegg vil strafferetten mislykkes i å formidle hvilke handlinger som aksepteres i samfunnet vårt, ettersom straffeloven ikke ivaretar viktige verdier som liv, helse og frihet.¹⁴³

Videre vil den vide adgangen til å utøve vold ha personlige konsekvenser for de som er en del av voldskulturen. Antallet er ikke ubetydelig. Én av fem norske ungdom forteller at de har vært utsatt for vold i løpet av 2020.¹⁴⁴ Slåsskampene går hardt ut over mange av deltakerne. I tillegg forteller ungdom som har vært en del av de voldelige ungdomsgjengene, og som selv har tatt del i store slagsmål, om angst og frykt for motangrep. I tillegg er det mange som opplever de blodige scenene gjenspilt i hodet i lang tid etterpå.¹⁴⁵

¹⁴² Vik og Ording (2021).

¹⁴³ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 17.

¹⁴⁴ Bakken (2020).

¹⁴⁵ Ording og Vik (2021).

Masteroppgaven har vist at det tidvis er uklare grenser for hva som utgjør en lovlig slåsskamp. Dersom straffeloven § 276 første ledd rekker så langt at den gjør de nevnte gjengslagsmålene mellom ungdom lovlige er det gode grunner til å si at straffriheten strekker for langt.

6 Kilde- og litteraturliste

6.1 Lov og internasjonale konvensjoner

Norske lov	Lov 15. april 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov
Straffeloven 1902 – opphevet	Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov
Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen - EMK	Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950
Steriliseringsloven	Lov 03. juni 1977 nr. 57 om sterilisering
Straffeloven – strl.	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff
Transplantasjonslova	Lov 07. mai 2015 nr. 25 om donasjon og transplantasjon av organ, celler og vev

6.2 Forarbeid

NOU 1983: 57	NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming Straffelovkomisjonens delutredning I
NOU 1992: 23	NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser Straffelovkomisjonens delutredning V
NOU 2002: 4	NOU 2002: 4 Ny straffelov Straffelovkomisjonens delutredning VII
Ot.prp. nr. 90 (2003–2004)	Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) Om lov om straff

Ot.prp. nr. 22 (2008–2009)

Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

6.3 Rettspraksis

6.3.1 Høyesterett

Rt. 1952 s. 413

Rt. 1952 s. 1019

Rt. 1975 s. 1176

Rt. 1983 s. 1268 (294-83)

Rt. 1985 s. 607 (184-85)

Rt. 1990 s. 273 (68-90)

Rt. 1990 s. 1319 (427-90)

Rt. 1992 s. 1283

Rt. 1993 s. 117 S

HR-1993-165-S

Rt. 2002 s. 1457 (319-2002)

HR-2002-25

Rt. 2004 s. 849 A

HR-2004-908-A

Rt. 2009 s. 703 U

HR-2009-1180-U

HR-2019-642-U

6.3.2 Lagmannsrett

LH-2008-108091

RG-2009-170 (Hålogaland lagmannsrett)

LE-2015-97995

LG-2017-45644

LB-2020-1262

LB-2020-173558

LG-2020-89803

6.3.3 Tingrett

TNOMO-2009-148035

RG-2009-1298 (Nordmøre tingrett)

6.3.4 Avgjørelser fra EMD

Laskey, Jaggard og Brown mot Storbritannia

Laskey, Jaggard og Brown mot Storbritannia
[J] 1997, no. 21627/93; 21628/93; 21974/93,
ECLI:CE:ECHR:1997:0219JUD002162793

Pretty mot Storbritannia

Pretty mot Storbritannia [J] 2002, no.
2346/02,
ECLI:CE:ECHR:2002:0429JUD000234602

6.4 Litteratur

Aall (2018)

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 5. utg., Fagbokforlaget 2018

- Andenæs (1997) Andenæs, Johs., *Alminnelig Strafferett*, 4. utg., Universitetsforlaget 1997
- Andenæs og Andorsen (2008) Andenæs, Johs. og Kjell V. Andorsen, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, Universitetsforlaget 2008
- Andenæs og Bratholm (1996) Andenæs, Johs. og Anders Bratholm, *Spesiell strafferett*, 3. utg., Universitetsforlaget 1996
- Andenæs, Rieber-Mohn og Sæther (2016) Andenæs, Johs., Georg Fr. Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, *Alminnelig strafferett*, 6. utg., Universitetsforlaget 2016
- Andorsen (1992) Andorsen, Kjell V., «Strafferettslig samtykke» *Tidsskrift for rettsvitenskap* 1992, s. 305-475
- Anfinsen (2002) Anfinsen, Anne Marie Frøseth, «Grensene for samtykkets virkeområde i strafferetten og erstatningsretten» *Jussens Venner* 2002, s. 291 – 313
- Bratholm (1980) Bratholm, Anders, *Strafferett og samfunn: Alminnelig del*, Universitetsforlaget 1980
- Fredriksen (2016) Fredriksen, Steinar, Lovbrudd, skyld og straff: Hovedlinjer i alminnelig strafferett, 1. utg., Gyldendal akademisk 2016
- Gröning, Husabø og Jacobsen (2019) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff: En systematisk fremstilling av norsk strafferett*, 2. utg., Fagbokforlaget 2019

- Hagerup (1911) Hagerup, Francis, *Strafferettens almindelige del*, Aschehoug 1911
- Hellerslia (2006) Hellerslia, Thom Arne, «Seksuelle menneskerettigheter» *Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter* 2006, s. 115-130
- Jacobsen, Husabø, Gröning og Strandbakken (2020) Jacobsen, Jørn, Erling Johannes Husabø, Linda Gröning og Asbjørn Strandbakken, *Forbrytelser i utvalg: Straffelovens regler om voldsforbrytelser, seksualforbrytelser, formuesforbrytelser og narkotikaforbrytelser*, 1. utg., Fagbokforlaget 2020
- Skeie (1946) Skeie, Jon, *Den norske strafferett: Den alminnelige del*, bind 1, 2. utg., Olaf Norlis forlag 1946
- Slettan og Øye (1997) Slettan, Svein, Toril Marie Øye, *Forbrytelse og straff: Lærebok i strafferett*, 1. utg., Tano Aschehoug 1997
- Språkrådet og Universitetet i Bergen Språkrådet og Universitetet i Bergen, «Samtykke» i *Bokmålsordboka*, <https://ordbokene.no/bm/50045/samtykke>, (lest 19. mars 2022)

6.5 Annet

6.5.1 Avisartikler

- Ording (2020) Ording, Oda, «Politiet bekymret etter nye tall om ungdomsvold: – Volden blir grovere», VG, 24. august 2020,

- <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/GGzyLB/politiet-bekymret-etter-nye-tall-om-ungdomsvold-volden-blir-grovere> (lest 26. april 2022)
- Ording og Vik (2021) Ording, Oda og Ingvild Vik, «Sindres oppgjør med gjengvolden», VG, 12. april 2021, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/x320MG/sindres-oppgjoer-med-gjengvolden> (lest 26. april 2022)
- Vik og Ording (2021) Vik, Ingvild og Oda Ording, «Nye tall om ungdomsvold: Drar paralleller til gjengoppgjørene på 2000-tallet», VG, 11. april 2021, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/X810mr/nye-tall-om-ungdomsvold-drar-paralleller-til-gjengoppgjorene-paa-2000-tallet> (lest 26. april 2022)

6.5.2 Statistikk

- Bakken (2020) Bakken, Anders, Ungdata 2020, Nasjonale resultater, «NOVA Rapport 16/20», NOVA og OsloMet, 2020, <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/6415/Ungdata-NOVA-Rapport%2016-20.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (lest 27. april 2022)